

PHILIP SHERRARD

**CORUPEREA OMULUI
ȘI A NATURII**

**O CERCETARE A ORIGINILOR
ȘI A CONSECINȚELOR ȘTIINȚEI
MODERNE**

Traducere din limba engleză de
Marius Bogdan Buzdugan

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

EDITURA DOXOLOGIA

2017

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
Chipul omului.....	15
Teologia creștină și întunecarea omului	57
Știința modernă și dezumanizarea omului.....	89
Desacralizarea naturii	127
Epilog	161

Cuvânt înainte

Două lucruri poate ar trebui spuse în prefața acestei investigații. Primul e că studiul în sine – sau evaluarea – e foarte mult limitată la universul gândirii și practicii europene. Normele acestui studiu se regasesc chiar în acest univers. Totodată, investigația identifică efectele abaterii de la aceste norme asupra acestui univers. Adică, practic, nu se face referire la formele de gândire ale altor culturi sau tradiții, ca cele ale Islamului, Indiei sau Extremului Orient. Aceasta ar putea da impresia că lucrarea de față are puține lucruri semnificative de spus celor ce trăiesc în aceste culturi și tradiții, și că tot ce e interesant îi privește doar pe europeni sau, cel puțin, pe cei ce trăiesc în ceea ce noi numim lumea occidentală.

Cred că aici nu e cazul. Știința modernă e la ora actuală un fenomen global și a modificat în mod radical, amenințând chiar să înlocuiască complet tiparele vieții și valorile, care, până la apariția sa, caracterizau nu doar civilizația Europei și Americii, dar și toate celelalte civilizații. În același timp, e un fenomen care s-a manifestat mai întâi prin schimbări de mentalitate la nivelul lumii intelectuale europene. Prin urmare, este un fenomen care poate fi cu adevărat înțeles și evaluat doar atunci când aceste schimbări și semnificația lor au fost percepute.

Astfel, este imposibil să evaluăm natura esențială a științei moderne în afara contextului mentalității europene, care constituie matricea și obârșia sa. Și acest lucru se aplică atât celor ce aparțin culturilor și tradițiilor non-europene, cât și celor europene.

Într-adevăr, într-un anumit sens este ceva ce se potrivește chiar mai mult celor din culturile și tradițiile non-europene și non-occidentale. Știința modernă, în termeni de supoziții, intelectuale sau filosofice, este, după cum am observat, în mod fundamental un fenomen european. Nici europenii înșiși nu sunt conștienți că ascensiunea sa a mers, de fapt, mână în mână cu scurtcircuitarea universului spiritual ce dădea civilizației lor coerență, frumusețe și bogăție.

De aceea, nu-și pot, da seama că există o incompatibilitate ireconciliabilă între normele acestei lumi spirituale și normele științei moderne. Și e posibil ca non-europenii să conștientizeze și mai puțin acest fapt. Ei au acceptat știința modernă într-o așa-zisă formă preconcepută, ca pe un lucru importat, a cărei stăpânire și manipulare poate produce anumite efecte în sfera practică, fără ca aceștia să trebuiască să se preocupe de premisele intelectuale și validitatea compatibilității sale cu valorile și tiparele lor tradiționale de viață.

În acest fel, au fost poate mai vulnerabili până și decât europenii, prin aceea că au fost mai ușor făcuți să creadă că acceptarea metodologiei și tehnicilor științei moderne nu conduce în mod inevitabil la scurtcircuitarea universului spiritual, căruia civilizațiile lor le datorează tot ceea ce este sacru și uman în ele. Ei au fost tranchilizați și aduși într-o stare de consimțire pasivă față de ceea ce e cu adevărat imperialismul occidental, a cărui natură e mai

agresivă și mai totalitară decât orice altceva au mai experimentat înainte; ei și-au îngăduit să fie astfel supuși, în cele din urmă, pentru că n-au realizat că știința modernă va aduce în lumea lor — încet, dar sigur — schimbări legate de gândirea și modul de a acționa, similare cu cele deja aduse în lumea occidentală. Și singura cale prin care își pot da seama de necesitatea acestui lucru e să devină conștienți de natura și implicațiile acestor schimbări, fapt în sine realizabil doar prin studierea acestora în contextul gândirii europene care a zămislit știința modernă, definindu-i și caracteristicile.

Al doilea lucru ce se cuvine spus este că o carte care încearcă să exploreze și să evalueze originile și consecințele științei moderne, dar e scrisă de cineva care nu poate pretinde că deține mai mult decât cele mai rudimentare cunoștințe științifice, — de ar fi și atât — ar putea fi privită ca inefficientă. S-ar putea spune, desigur, că o astfel de carte poate fi scrisă doar de un om de știință. Din nou, spun că nu cred să fie cazul. Știința modernă și-a făcut apariția fiindcă, știut sau neștiut, savanții înșiși au acceptat și continuă să lucreze în limitele unui anumit cadru al principiilor metafizice sau filosofice, care constituie o realitate de sine stătătoare și distinctă față de fenomenul căruia i-au dat viață.

Așadar, știința modernă — departe de a fi pur și simplu o disciplină pragmatică, materialistă sau empirică, independentă de metafizică, și asta e ceea ce mulți oameni de știință ar vrea ca noi să credem — presupune, de fapt, și implementează sub orice aspect, teoretic și practic, un punct de vedere metafizic sau filosofic ce poate fi văzut ca orice, dar nu ca fiind neutru, axiomatic, valid prin sine sau o chestiune de bun simț. Această perspectivă determină cu totul carac-

terul științei moderne, ca și caracterul societății plăsmuite după chipul său.

Câțiva dintre oamenii de știință par să-și dea seama de acest lucru. Savanții sunt specialiști, și în limitele specialității lor sunt, fără îndoială, capabili să producă teorii și rezultate în concordanță cu premisele pe care le-au adoptat. Dar cunoașterea științifică în sine nu are nici profunzime și nici complexitate: aceasta reprezintă cel mai slab numitor comun al celei mai răspândite mentalități. Autorii săi n-au înțeles niciodată distincția crucială dintre înțelepciune și ipoteza speculativă bazată pe experiment.

De aceea, odată ce se aventurează în afara granițelor specialității lor și încearcă să își justifice teoriile și efectele acestora din prisma valorii, sau să evalueze semnificația metafizică și umană a acestora, dau naștere doar la absurdități, căci premisele pe care le iau ca standard nu sunt îndeajuns de clare pentru a le permite să facă orice altceva.

Și într-adevăr, priviți din perspectiva standardelor normale ale discursului metafizic sau filosofic, oamenii de știință – cu foarte rare excepții – se arată a fi lipsiți cu totul de competență în acest domeniu: concepția în această privință, de exemplu, a unui atât de mult stimat om de știință ca Albert Einstein este de o naivitate tulburătoare. Poate că motivul nici nu e greu de găsit. Distincția în orice sector al științei moderne presupune stăpânirea unei cantități atât de mari de informație și expertiză pur tehnică – de tip matematic și mecanic –, încât aspirantul la statutul de savant e constrâns să se dedice, practic în mod exclusiv, dobândirii acesteia, în toți lungii ani ce cuprind ultima jumătate a liceului și întreaga perioadă a facultății.

Asta înseamnă că are puțin timp sau deloc, pe parcursul acestor ani cruciali de formare – și cel mai probabil

aproape deloc, odată ce își va începe viața profesională – pentru a se dedica căutării unei ordini complet diferite de cunoaștere, și anume aceea care are de-a face cu lumea ideilor sau a principiilor metafizice și filozofice, care totuși îi determină la fiecare pas gândirea și practica sa de cercetător. Accesul la acest univers presupune, la rândul său, un studiu cel puțin la fel de asiduu, întins pe cel puțin tot atât de mulți ani, ca cel investit în stăpânirea cunoștințelor matematice și de ordin tehnic, necesare devenirii omului de știință.

Acest lucru e prea des uitat, sau neluat în calcul. De fapt, în timp ce e cu totul recunoscut că pentru a fi om de știință – sau muzician, balerin și chiar fotbalist – acești lungi ani de studiu și practică sunt o condiție prealabilă, e oarecum tacit asumată ideea că a gândi coerent și a-ți așterne pe hârtie concepțiile în mod convingător, nu necesită mult antrenament, ci e prerogativa automată a oricărui individ competent într-o anumită profesie sau abilitate. E mai mult decât limpede că e departe de a fi așa, după cum am și observat când am vorbit de felul în care se hazardează oamenii de știință să se pronunțe în chestiuni metafizice și filozofice, care depășesc granițele specialității lor.

Mai mult decât atât, căutarea dobândirii cunoașterii tehnice în măsura necesară atingerii competenței în orice ramură a științei moderne tocește, dacă nu chiar atrofiază cu totul, capacitatea de a intra pe acest tărâm. Savanții înșiși sunt feriți de această conștientizare, fiindcă s-au instalat confortabil în structura pe departamente a școlilor și universităților moderne, în care, neagresați de nici o grijă pentru valori, drepturi sau înțeleșuri, pot construi în voie „Noua Lume” în care ei – împreună cu clienții lor, corpora-

tiștii și magnații – sunt clasa conducătoare, de ei înșiși aleasă.

În felul acesta, e practic recomandabil ca sarcina elucidării originilor intelectuale ale științei moderne și a ideilor metafizice pe care se întemeiază, ca și evaluarea consecințelor implementării lor, atât din punct de vedere uman cât și din alte puncte de vedere, să fie preluată de o persoană care nu e om de știință, căci acesta e puțin probabil să fie calificat în acest sens. Asta nu înseamnă că eu însumi sunt în mod definitiv calificat – sunt prea conștient de lipsurile mele ca să pretind așa ceva –, ci înseamnă că pot identifica condițiile în care o astfel de sarcină poate fi îndeplinită pentru a avea o oarecare utilitate, și pot spune că am încercat să scriu această carte în concordanță cu acestea. Sper ca, în final, să fie de ajutor oricui e interesat să înțeleagă cum și de ce ne aflăm astăzi într-o lume în care e din ce în ce mai greu să trăiești ca om.

Katounia, Limni, Evia.
Vara lui 1986

I

CHIPUL OMULUI

I CHIPUL OMULUI

Această scurtă carte are un scop îndoit. În primul rând, arată modul în care viziunea științei moderne asupra lumii – care a căpătat o formă definitivă în secolul al XVII-lea – își are rădăcinile în anumite evenimente anterioare din evoluția teologiei creștine ce au făcut ca deplinătatea înțelegerii creștine despre om și chemarea acestuia să fie întrucâtva întunecată; și, în al doilea rând, modul în care acceptarea și implementarea acestei viziuni de tip științific asupra lumii au provocat o dezumanizare din ce în ce mai rapidă a omului și a orânduieii sale sociale, cu toate repercusiunile pe care acest fapt le-a avut, și încă le are, asupra lumii naturale.

Nici unul, însă, dintre aceste două lăitmotive strâns legate între ele nu poate face obiectul unei dezbateri constructive, dacă încă nu avem o reprezentare clară a ceea ce presupune înțelegerea deplin creștină asupra omului. Ca să fim în măsură să descriem o anomalie, trebuie mai întâi de toate să stabilim norma. Cu alte cuvinte, cercetarea noastră nu poate debuta decât printr-un demers antropologic. Vom pune, așadar, început prin încercarea de a statornici cine este omul, călăuzindu-ne după cea mai adâncă înțelegere a tradiției creștine.

Acest fapt necesită imediat două explicații prealabile. Mai întâi, motivele pentru care suntem îndreptățiți a căuta

reperul concepției depline despre om în tradiția creștină, și nu în altă parte. Chiar dacă atestăm ideea că anumite evenimente din evoluția teologiei creștine au pregătit terenul propice apariției unui curent filozofic precum cel materialist, a cărui implementare la modul practic a schilodit atât de mult omul și alte fapte, asta nu înseamnă că creștinătatea în sine a deținut vreodată o concepție satisfăcătoare despre om și chemarea sa, cu atât mai puțin una care să poată constitui, ca normă, o contrapondere față de alte curente de gândire.

N-ar putea fi, de pildă, concepția platonice sau cea a unei religii non-creștine precum Islamul, mai potrivită în identificarea vocației omului? De ce, cu adevărat, ar fi câtuși de puțin justificat ca perspectiva noastră să fie premisa recunoașterii tuturor principiilor religioase sau supra-umane și metafizice?

Nu poți afla răspunsul la asemenea întrebări fără să pășești pe terenul credinței și al trăirii. Prin urmare, am să încep postulând ideea că omul, în esență, este o ființă spirituală, a cărei natură și vocație pot fi împlinite doar prin atingerea potențialităților care transcend cu mult orice ar cădea sub incidența argumentației sau cunoașterii de ordin fizic, biologic, psihologic sau sociologic. Asta înseamnă că omul e o ființă ale cărei trăsături esențiale nu pot fi cuprinse de mintea omenească ce se mișcă în hotarele percepției raționale, psihologice sau senzoriale.

De aceea, el nu poate fi înțeles decât în lumina înțelepciunii sau a cunoașterii proprii unei ordini spirituale sau metafizice a lucrurilor – o înțelepciune sau o cunoaștere revelată omului prin descoperire dumnezeiască, a cărei acceptare apriorică reprezintă o condiție *sine qua non* în

accederea la orice cunoaștere autentică nu doar a existenței umane, ci a tuturor formelor de existență.

Întrucât o astfel de înțelepciune nu poate fi găsită decât într-o tradiție religioasă, spirituală, reiese că trebuie să ne îndreptăm atenția spre principiile unei asemenea tradiții, ca să aflăm acea antropologie care poate reda întrucâtva demnitatea adevăratei firi omenești.

Și totuși de ce ne-am întoarce la tradiția creștină? Cred că răspunsul e pur pragmatic, și anume că singura tradiție religioasă autentică rămasă în viață este creștinătatea, pe care noi, ca cei ce aparținem lumii europene, îl avem drept moștenire – unica tradiție religioasă care, în ciuda tuturor intemperiilor, are încă forța de a nutri și de a aduce la maturitate viațuirea noastră spirituală, fie ea personală sau comunitară.

Prin aceasta nu vreau să spun că cineva, care aparține culturii europene, nu se poate regăsi, spiritual vorbind, într-o religie non-creștină. În nici un caz nu susțin așa ceva, mai ales că sunt persoane care au făcut tocmai acest lucru. Dar acestea sunt excepții ce confirmă regula, căci implică într-o mare măsură transgresarea unei bariere culturale și, mai ales, psihologice, astfel încât puțini la număr sunt cei care, ducând la capăt experiența, nu au suferit sciziuni și grave tulburări interioare.

Prin urmare, dacă la modul cu totul practic – fie pe plan personal, fie pe plan social (și trebuie neapărat să trecem prin prima etapă pentru a ajunge la cea de-a doua) – urmărim o oarecare stăvilire, ca să nu mai vorbim de deviere, a acestui șuvoi al materializării progresive și al dezintegrării care ne-a luat pe toți pe sus, atunci acest lucru nu este posibil, lăsând deoparte pe cei puțini la număr mai înaintea menționați, decât prin reafirmarea normelor creștine.

De aceea, este foarte important să cunoaștem pe deplin ce presupun aceste norme.

Cu toate acestea, punerea în discuție a reafirmării normelor creștine în sensul cel mai adânc al cuvântului dă naștere la o altă imensă întrebare care mă aduce la cea de-a doua explicație prealabilă. Căci unde anume trebuie căutate, de fapt, aceste norme? În mod evident, nu există un răspuns unanim recunoscut de către creștini, căci dacă ar fi fost creștinătatea în sine, n-ar fi dezbinată în mai multe grupări oponente și adeseori refractare, care nu recunosc un corp unitar dogmatic, fiecare făcând recurs la propria sa autoritate teologică.

Astfel, oricine încearcă să pună în discuție o oarecare tematică, privind-o prin prisma principiilor creștine, e dator să înceapă prin a specifica fundalul acestor principii, menționând autoritatea pe care o recunoaște, dogmatic vorbind. Altfel, se află în pericol să complice și mai mult situația și să se expună acuzei de denaturare, din partea adeptilor altei grupări.

Astfel stând lucrurile, ar trebui să clarific de la bun început faptul că versiunea mea de antropologie creștină își are sorgintea, mai presus de toate, în tradiția teologică patristică grecească; și ca să fiu mai exact, m-aș referi cu deosebire la lucrările Sfântului Maxim Mărturisitorul (cca. 580-662)¹. Desigur că teologia Sfântului Maxim se bazează pe operele Părinților Capadocieni (secolul al IV-lea), precum și pe scrierile din secolul al V-lea, atribuite Sfântului

---

¹ Pentru o prezentare integrală a antropologiei Sfântului Maxim, vezi Lars Thunberg, *Microcosmos and Mediator: AntropThe Theological Anthropology of Maximus the Confessor* (Londra, 1965). Prezentarea mea din capitolul de față se datorează acestei lucrări.

Dionisie Areopagitul. Mai mult de atât, teologia sa se regăsește în mod intrinsec în învățătura succesorilor săi, care întregesc astfel Predania Ortodoxă – și aici pot fi amintite, cu precădere, lucrările Sfântului Simeon Noul Teolog (949-1022) și ale Sfântului Grigorie Palama (cca. 1296-1359), deși asta nu înseamnă, în nici un caz, că Sfânta Tradiție s-ar opri aici și nu se continuă până în ziua de astăzi².

Din păcate, nu același lucru poate fi spus despre tradiția romano-catolică și cea protestantă, căci, deși există profunde afinități între teologia Părinților Greci ai Bisericii și teologia latină reprezentată de teologi precum John Scotus Eriugena (cca. 810- cca. 877), William of St-Thierry (cca. 1085-1148) și Meister Eckhart (cca. 1260-1377), în esență – într-o manieră ce va fi aprofundată în al doilea capitol al acestei cărți – tradiția romano-catolică și cea protestantă au ajuns să fie dominate de cu totul alte standarde, fapt cu consecințe dezastruoase în toate domeniile existenței umane și de oricare altă natură³. Aceasta totuși nu ne îndreptățește să afirmăm că percepția și cunoașterea învățăturii unui teolog ca Sfântul Maxim Mărturisitorul au fost cu totul pierdute înlăuntrul acestor tradiții; însă în maniera în care au fost exprimate, se pot regăsi mai curând în lucrările unor mistici precum Jan Van Ruysbroeck (1293-1381), Angelus Silesius (1624-77), ale platonistilor de la Cambridge (secolul

---

² Despre Sfântul Simeon Noul Teolog, vezi G.A. Malone, S.J., *The Mystic of Fire and Light* (Denville, N.J., 1975); și despre Sfântul Grigorie Palama, vezi J. Meyendorff, *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas* (Editions de Seuil, Paris, 1959; traducerea prescurtată în limba engleză, 1964). Pentru o introducere competentă la toată această tradiție, vezi V. Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church* (Londra, 1957).

³ Pentru exemplificare, vezi lucrarea mea *Church, Papacy and Schism* (Londra, 1978), p. 78-95.

al XVII-lea) sau ale unor poeți ca William Blake și W. B. Yeats, decât în lucrările teologilor creștini recunoscuți ca atare.

Care este, atunci, perspectiva asupra omului și a chemării acestuia, potrivit tradiției predanisite de Sfinții Părinți mai sus menționați? Aici, punctul de plecare al studiului nostru trebuie să fie hristologia – prin care înțelegem relația autentică dintre divin și uman în persoana lui Hristos.

De aceea, hristologia reprezintă o tematică cu totul deosebită în cadrul tradiției creștine, căci orice mutație adusă interpretării hristologice va avea repercusiuni în toate celelalte sfere ale interpretării creștine.

Astfel, de pildă, versiunea extremă a vechii concepții nestoriene despre Hristos, atât de răspândită în timpurile noastre, – concepție ce zace tăinuită în atât de multă teologie apuseană, potrivit căreia Hristos nu e decât un om, chiar dacă un om foarte bun, un om cu o credință vie în Dumnezeu – ruinează în zilele noastre întreaga înțelegere asupra omului, pusă nouă dinainte de către Sfinții Părinți pomeniți mai sus, într-un mod la fel de hotărâtor ca și atunci când și-a făcut apariția, în secolul al V-lea. Căci perspectiva învățaturii Sfinților noștri Părinți stă tare sau se prăbușește după felul în care primim și îmbrățișăm umanitatea divină a lui Hristos, a negrăitei Sale măreții divino-umane ori a îndoitei Sale firi.

Tocmai acest concept al umanității divine stabilește norma în viziunea asupra omului. Hristos – concepția noastră despre Hristos – este modelul pe baza căruia putem răspunde la întrebarea cu privire la cine suntem. El este Omul, „mai Întâi Născut decât toată făptura” (Col. 1, 15), Arhetipul *chipului* ce se află, ca potențialitate, în fiecare om.